

Уразова Г. О.,

асистент кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЯ ОДНОСТОРОННЬОЇ ВІДМОВИ ВІД ДОГОВОРУ СУДОМ

Особлива частина ЦК України містить велику кількість норм права, що регулюють випадки односторонньої відмови від договору. Зокрема, вона можлива: а) у разі порушення умов договору другою стороною; б) за власним розсудом сторін (сторони); в) у випадку настання певних обставин, які не залежать від волі сторін; г) за наявності передбачуваних порушень умов договору; д) у відповідних договірних зобов'язаннях: безстрокових, фідучіарних; є) як додатковий засіб захисту слабшого учасника договірних відносин.

З аналізу норм підрозділу 1 ЦК «Договірні зобов'язання» випливає, що відмова через порушення умов договору другою стороною, а також за власним розсудом сторін (сторони) є найпоширенішими способами зміни або припинення договору, які можуть міститися в одному договірному зобов'язанні. Наприклад, в межах регулювання договору підряду ЦК закріплює за замовником два основних випадки відмови. Перший – це безумовна (за власним розсудом) відмова на підставі ч. 4 ст. 849 ЦК України. Так, замовник може відмовитися від договору у будь-який час до закінчення роботи, безумовно та безповоротно, однак у нього виникає обов'язок виплатити підрядникові плату за виконану частину роботи та відшкодувати йому збитки, завдані розірванням договору. Другий – відмова від договору внаслідок його порушення, зокрема, прострочення (ч. 2 ст. 849 ЦК України), істотні відступи у роботі від умов договору підряду або інші недоліки у роботі (ч. 3 ст. 858 ЦК України). Така відмова від договору не є безумовною, оскільки може бути вчинена лише а) якщо було порушення, б) воно було істотним (наприклад, прострочення – довготривалим і при цьому не

обумовленим неправомірною або несумлінною поведінкою самого замовника і ін.). Крім того, замовник має право пред'явити вимогу підрядникові про відшкодування збитків, завданих порушенням умов договору.

Також прикладом, коли у сторони є декілька варіантів відмови від договору, може слугувати договір транспортного експедирування та ін. Так, згідно зі ст. 935 ЦК України клієнт або експедитор мають право відмовитися від договору транспортного експедирування з відшкодуванням збитків завданих у зв'язку з розірванням договору. Клієнт на підставі ст. 934 та п.1 ч. 1 ст. 611, ст. 615 ЦК України може відмовитися від договору через порушення обов'язків експедитором та вимагати відшкодування збитків.

Щодо цих двох видів відмов (за власним баченням та внаслідок порушення умов договору) останнім часом набула поширення певна судова практика. Так, коли оспорується здійснена стороною відмова від договору, наприклад, на підставі його порушення контрагентом і останній переконує суд у тому, що порушення або не було, або воно не було достатньо суттєвим, то суд визнає відмову такою, що відбулася, але при цьому перекваліфіковує її на безумовну зі всіма її наслідками [1].

Серед науковців відсутня єдина точка зору щодо прийнятності таких дій суду. Прихильники вважають, що, по-перше, сторона договору має «сильне» право – на односторонню відмову від договору. Тому у випадку його здійснення повинна бути впевнена в наявності підстав для застосування односторонньої відмови від договору і нести ризик збитків у разі помилкової кваліфікації обставин, пов'язаних з реалізацією нею цього права. По-друге, внаслідок односторонньої відмови договір припиняється з моменту отримання боржником повідомлення про відмову. Можливість визнання відмови недійсною та збереження договору породжує правову невизначеність у відносинах сторін. По-третє, після відмови сторони від договору необхідність його подальшого виконання не виникає, залишається лише питання про відшкодування збитків.

Науковці, які не погоджуються з такою судовою практикою, наводять такі аргументи: а) перекваліфікація судом односторонньої

відмови від договору не відповідає принципам змагальності та диспозитивності судового процесу; б) кауза відмови інколи відіграє істотну роль, яка полягає в тому, що у випадку її існування збитки відшкодовуються стороні яка відмовляється від договору, а якщо кауза відсутня – стороною, яка відмовляється від договору; в) саме ризик перекваліфікації односторонньої відмови з обумовленої в безумовну призводить до правової невизначеності; г) дії суду з перекваліфікації односторонньої відмови можуть суперечити волі сторони, яка вчинила відмову [2].

Вважаємо необхідним підтримати точку зору тих вчених, які не визнають таку судову практику. Здійснюючи перекваліфікацію відмови, яку сторона використовувала як засіб захисту своїх порушених прав на безумовну відмову, суд, по-перше, підміняє волю особи і, по-друге, застосовує наслідки відмови, настання яких особа, здійснюючи відмову від договору, не бажала. Суд, з'ясувавши відсутність підстав порушення договору, мав би визнати таку відмову недійсною за ч. 1 ст. 203 ЦК України, а договір – таким, що діє.

Список використаних джерел:

1. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 22 серпня 2012 року по справі № 6-12089св12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26092776>; Рішення Апеляційного суду Кіровоградської області від 18 грудня 2007 року по справі № 22-202007 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2579939>; Рішення Печерського районного суду м. Києва від 18 серпня 2011 року по справі № 2-2043/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17844612>.
2. Карапетов А. Г. Переквалификация одностороннего отказа от договора судом: насколько разумна сложившаяся судебная практика? [Електронний ресурс]. Сайт zakon.ru // Режим доступу: <http://zakon.ru/blog/2015/1/30>.